

DOŚWIADCZENIE MOLESTOWANIA WŚRÓD STUDENTEK I STUDENTÓW

SYNTEZA RAPORTU

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Zasada równego traktowania - prawo i praktyka nr 25

Doświadczenie molestowania wśród studentek i studentów

Analiza i zalecenia

Raport przygotowany na podstawie badań „Zjawisko molestowania w tym molestowania seksualnego studentek i studentów uczelni wyższych” przeprowadzonych na zlecenie Rzecznika Praw Obywatelskich przez PBS sp. z o.o. w ostatnim kwartale 2017 r.

Redakcja merytoryczna serii *Zasada Równego Traktowania. Prawo i Praktyka*:

Adam Bodnar, Sylwia Spurek

Autorki opracowania:

Agata Szypulska, Agata Kwaśniewska

Autorzy raportu z badań – Centrum Badań nad Uprzedzeniami, Uniwersytet Warszawski:

Mikołaj Winiewski, Dominika Bulska, Maria Babińska

Kolegium redakcyjne w Zespole do spraw Równego Traktowania w Biurze Rzecznika

Praw Obywatelskich:

Anna Błaszczak-Banasiak, Anna Chabiera, Magdalena Kuruś, Agata Kwaśniewska, Anna Mazurczak.

Warszawa 2018

I. Wprowadzenie

Molestowanie i molestowanie seksualne to jedne z najbardziej drastycznych form dyskryminacji prowadzące do naruszenia godności osobistej ofiary i skutkujące poważnymi konsekwencjami społecznymi. Jednym z kluczowych czynników związanych z obiema formami molestowania jest płeć. I choć bez wątplenia molestowanie i molestowanie seksualne dotyczy zarówno kobiet, jak i mężczyzn, to właśnie kobiety problem ten dotyka w nieproporcjonalnie większym stopniu. Zjawisko molestowania i molestowania seksualnego pogłębia tym samym istniejące już nierówności społeczne i stanowi jeden z niebezpiecznych mechanizmów dyskryminacyjnych. Tymczasem równość kobiet i mężczyzn ta jest jedną z podstawowych zasad polskiej Konstytucji i filarem współczesnych demokracji.

Skala molestowania i molestowania seksualnego w Polsce wydaje się być ciągle niedoszacowana. Wskazują na to zarówno wyniki analiz prezentowane w niniejszym raporcie, jak i wyniki innych, nielicznych wciąż badań prowadzonych wśród ofiar molestowania. Problem ten został dostrzeżony także przez organy międzynarodowe, które w rekomendacjach pod adresem Polski wskazały na potrzebę wzmocnienia ochrony prawnej przed dyskryminacją, a także zintensyfikowania wysiłków na rzecz przeciwdziałania molestowaniu, molestowaniu seksualnemu i przemocy seksualnej.

Szczególny obowiązek podejmowania działań proaktywnych zmierzających do lepszego zdiagnozowania tego zjawiska oraz zapobiegania i zwalczania jego negatywnych skutków spoczywa także na Rzeczniku Praw Obywatelskich, który od 2011 roku na mocy art. 18 ustawy o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania sprawuje funkcję niezależnego organu ds. równego traktowania.

Niniejszy raport, opracowany przez ekspertów Centrum Badań nad Uprzedzeniami Uniwersytetu Warszawskiego, na podstawie badania ankietowego zrealizowanego przez firmę PBS sp. z o.o., jest jednym z pierwszych opracowań podejmujących problematykę zjawisk molestowania, molestowania seksualnego i przemocy seksualnej na uczelniach wyższych w Polsce. Rzecznik wyraża nadzieję, że jego wyniki i sformułowane w oparciu o nie rekomendacje przyczynią się do wypracowania i wdrożenia właściwych środków identyfikowania i reagowania na omawiane negatywne zjawiska i zdarzenia.

II. Ochrona przed molestowaniem, molestowaniem seksualnym i przestępstwami seksualnymi w przepisach prawa polskiego i międzynarodowego

Zakaz dyskryminacji należy obecnie do podstawowego kanonu reguł prawa, tak międzynarodowego jak i wewnętrznego. Molestowanie i molestowanie seksualne, jako przejawy nierównego traktowania i dyskryminacji, są zakazane na gruncie Konstytucji RP¹, która przewiduje, że „nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny” jak również wskazuje, że „kobieta i mężczyzna w Rzeczypospolitej Polskiej mają równe prawa w życiu rodzinnym, politycznym, społecznych i gospodarczym” (art. 32 ust 1 i 33 ust. 1 Konstytucji).

Obowiązek przestrzegania zakazu dyskryminacji wynika także z szeregu umów międzynarodowych ratyfikowanych przez Polskę. W ramach systemu ONZ istotne znaczenie mają gwarancje zawarte w m.in. Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych², Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych³, jak również Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet⁴. Przed każdym działaniem naruszającym godność osoby i tworzeniem wobec niej zastraszającej lub uwłaczającej atmosfery chronią również normy Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania⁵. Obowiązek zapewniania osobom z niepełnosprawnościami ochrony przed wszelkimi formami wyzysku, przemocy i wykorzystywania, zarówno w ich środowisku domowym jak i poza nim wynika także z treści Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych⁶.

Istotne zobowiązania wypracowano również w ramach systemu Rady Europy - Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności⁷ gwarantuje, że korzystanie

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78 poz. 483, z późn. zm.).

² Otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 Nr 38, poz. 167).

³ Otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 Nr 38, poz. 169).

⁴ Przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 18 grudnia 1979 r. (Dz.U. z 1982 r. Nr 10, poz. 71).

⁵ Przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r. (Dz.U. z 1989 r. Nr 63, poz. 378).

⁶ Sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r., Dz. U. z 2012 r. poz. 1169.

⁷ Sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona

ze wszystkich praw i wolności w niej zawartych powinno być zapewnione bez dyskryminacji wynikającej z takich powodów, jak płeć, rasa, kolor skóry, język, religia, przekonania polityczne i inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie bądź z jakichkolwiek innych przyczyn. Standard Rady Europy w zakresie przeciwdziałania molestowania i molestowania seksualnego rozwijają przepisy Konwencji o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej⁸, które tworzą gwarancję, że wszelkie formy niepożądanych działań werbalnych, niewerbalnych lub fizycznych o charakterze seksualnym, skutkujące naruszeniem godności danej osoby, w szczególności w atmosferze zastraszania, wrogości, upodlenia, poniżenia lub obrazy, podlegać będą odpowiedzialności karnej lub innej odpowiedzialności prawnej. Jako sygnatariusz Konwencji Polska jest obowiązana m.in. skutecznie zapobiegać przemocy wobec kobiet oraz prowadzić szeroko zakrojone działania na rzecz podnoszenia świadomości na temat różnych przejawów przemocy ze względu na płeć.

Obowiązek ochrony przed molestowaniem i molestowaniem seksualnym wynika także z regulacji unijnych. Uwagi wymagają w szczególności przepisy Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej⁹, która wskazuje, że wszelka dyskryminacja, także ze względu na płeć jest zakazana, a zapewnienie równości kobiet i mężczyzn we wszystkich dziedzinach, ze szczególnym uwzględnieniem obszaru zatrudnienia, pracy i wynagrodzenia należy postrzegać jako obowiązek wszystkich państw członkowskich. W kontekście problematyki poruszonej w niniejszym opracowaniu szczególnego znaczenia nabiera też dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw¹⁰, która w obszerny sposób reguluje prawa m.in. ofiar przemocy na tle płciowym.

Wbrew powyższym zobowiązaniom międzynarodowym, polskie przepisy nie zapewniają pełnej ochrony przed molestowaniem i molestowaniem seksualnym. Dyskryminacja ze względu na płeć, w tym molestowanie i molestowanie seksualne jest obecnie wyraźnie zakazane ustawą jedynie w dwóch obszarach. Kodeks pracy¹¹ zawiera ogólny zakaz

Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, z późn. zm. i uzup.).

⁸ Sporządzona w Stambule dnia 11 maja 2011 r., Dz. U. z 2015 r. poz. 961.

⁹ 2007/C 303/01; Dz. U. UE C z dnia 14 grudnia 2007 r.

¹⁰ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW (Dz.U.U.E.L.2012.315.57).

¹¹Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. - Kodeks pracy (Dz. U. z 2018 r., poz. 917, z późn. zm.; dalej: k.p.).

dyskryminacji w zatrudnieniu (w tym m.in. ze względu na płeć) i przewiduje, że zarówno molestowanie, jak i molestowanie seksualne są przejawami zakazanej prawem dyskryminacji. Drugi z aktów prawnych odnoszących się do dyskryminacji tj. ustawa o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania¹² zakazuje z kolei molestowania i molestowania seksualnego jedynie w obszarze szeroko rozumianego rynku pracy (poza zatrudnieniem regulowanym przez kodeks pracy) i dostępu do usług oferowanych publicznie. Oznacza to, że ustawa o równym traktowaniu nie chroni przed molestowaniem i molestowaniem seksualnym ze względu na płeć, jeśli do tych zdarzeń doszło w związku z realizacją studiów wyższych.

Poza powyższymi dwoma obszarami, możliwość żądania odszkodowania za naruszenie zasady równego traktowania jest ograniczone. Wydaje się, że w takich sytuacjach konieczne może się okazać sięgnięcie po inne środki prawne np. cywilne lub karne, które jednak nie mają charakteru stricte antydyskryminacyjnego. Osoby pokrzywdzone molestowaniem i molestowaniem seksualnym na uczelniach wyższych mogą ponadto rozważyć skierowanie sprawy do rozpatrzenia w toku postępowania dyscyplinarnego. Postępowanie dyscyplinarne jest jednak procedurą wewnętrzną uczelni o charakterze pozasądowym prowadzoną przed komisją dyscyplinarną lub sądem koleżeńskim samorządu studenckiego, a wynik postępowania dyscyplinarnego nie zawsze prowadzi do rozwiązania sytuacji w sposób satysfakcjonujący dla osoby dotkniętej molestowaniem.

¹² Ustawa z dnia 3 grudnia 2010 r. (Dz. U. z 2016 r. poz. 1219; dalej: ustawa o równym traktowaniu). Ustawa implementuje do polskiego porządku prawnego dyrektywę Rady 86/613/EWG z dnia 11 grudnia 1986 r. w sprawie stosowania zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn pracujących na własny rachunek, w tym w rolnictwie, oraz w sprawie ochrony kobiet pracujących na własny rachunek w okresie ciąży i macierzyństwa (Dz.U.U.E.L z dnia 19 grudnia 1986 r.), dyrektywę Rady 2000/43/WE z dnia 29 czerwca 2000 r. wprowadzającą w życie zasadę równego traktowania osób bez względu na pochodzenie rasowe lub etniczne (Dz.U.U.E.L.2000.180.22), dyrektywę Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiającą ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy (Dz.U.U.E.L.2000.303.16), dyrektywę Rady 2004/113/WE z dnia 13 grudnia 2004 r. wprowadzającą w życie zasadę równego traktowania mężczyzn i kobiet w zakresie dostępu do towarów i usług oraz dostarczania towarów i usług (Dz.U.U.E.L.2004.373.37), dyrektywę 2006/54/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie wprowadzenia w życie zasady równości szans oraz równego traktowania kobiet i mężczyzn w dziedzinie zatrudnienia i pracy (Dz.U.U.E.L.2006.204.23), dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/54/UE z dnia 16 kwietnia 2014 r. w sprawie środków ułatwiających korzystanie z praw przyznanych pracownikom w kontekście swobodnego przepływu pracowników (Dz.U.U.E.L.2014.128.8).

Opis próby i procedury badania

W badaniu udział wzięło $N = 4284$ osób studiujących na uczelniach w Polsce, w tym 300 doktorantów i doktorantek. Zebrane dane są unikatowe i dają dosyć kompleksowy obraz problemu molestowania seksualnego i przemocy seksualnej na uczelniach wyższych w Polsce.

III. Molestowanie

Pytanie o doświadczenia molestowania zadane było wszystkim uczestnikom i uczestniczkom badania ($N = 4284$). Spośród wszystkich osób, które wypełniły ankietę, 63,3% przyznało, że w przeciągu całego życia doświadczyło co najmniej jednej formy molestowania. Co ważne, w przynajmniej jednej sytuacji tego typu w przeciągu całego życia znalazło się 71,1% badanych kobiet oraz 51,1% badanych mężczyzn.

Od momentu rozpoczęcia studiów 40,7% studentów i studentek doświadczyło molestowania – przy czym w podziale na płeć było to 31,10% mężczyzn i 47% kobiet. Na podstawie tych rezultatów można wysnuć wniosek, że kobiety są generalnie zdecydowanie bardziej narażone na molestowanie, a studia zdają się być szczególnym okresem, w którym studenci i studentki doświadczają znacznej części tego typu zachowań. Spośród osób, które doświadczyły molestowania, 64% doświadczyło tego typu zachowań na studiach. Co więcej, co czwarty uczestnik badania (24,4%) doświadczył molestowania na terenie uczelni.

	Odsetek osób badanych ($N = 4284$)	Odsetek kobiet ($n = 2573$)	Odsetek mężczyzn ($n = 1711$)
Ktoś kierował w moją stronę niestosowne uwagi na temat ubioru, wyglądu, wieku, zachowania, kompetencji lub sytuacji.	18,60%	23,90%	10,40% ¹³
Ktoś utrudniał mi możliwość wypowiedzenia się.	14,60%	16,80%	11,20% ¹⁴
Ktoś wyśmiewał się ze mnie.	13,90%	14,50%	13,00% ¹⁵
Ktoś ostentacyjnie mnie ignorował/lekceważył.	13,00%	15,00%	9,90% ¹⁶

¹³ $\chi^2 = 124,73$; $p < 0,01$.

¹⁴ $\chi^2 = 25,28$; $p < 0,01$.

¹⁵ $\chi^2 = 1,99$; $p = 0.16$.

¹⁶ $\chi^2 = 23,03$; $p < 0,01$.

Ktoś ubliżał mi lub obrażał.	11,60%	11,60%	11,60% ¹⁷
Ktoś opowiadał o mnie negatywne informacje, starał się odseparować od znajomych.	10,90%	13,00%	7,70% ¹⁸
Wymagania wobec mnie były wyższe od wymagań wobec reszty grupy (np. problemy w uzyskaniu zaliczenia).	10,30%	10,60%	9,60% ¹⁹
Ktoś w nieodpowiedni, uwłaczający sposób patrzył na mnie lub prezentował wobec mnie poniżające/obraźliwe gesty.	9,50%	12,90%	4,30% ²⁰
Ktoś naruszył moją nietykalność cielesną.	7,40%	9,80%	3,80% ²¹
Ktoś mnie prześladował (np. obserwował mnie lub podglądał, wysyłał niechciane wiadomości, nachodził).	4,60%	6,20%	2,20% ²²
Ktoś użył wobec mnie groźby.	4,3%	3,8%	5,1% ²³

Tabela 1. Rozkład procentowy doświadczenia zachowań o charakterze nękania w okresie studiowania w stosunku do wszystkich przebadanych studentów i studentek (N = 4284) oraz w podziale na płeć (pytanie wielokrotnego wyboru, procenty nie sumują się do 100).

Sprawcą co trzeciej sytuacji, wskazywanej przez osoby badane jako najbardziej przykrej, był pracownik naukowy lub pracowniczka naukowa. Podobnie często (29%) osoby doświadczyły tej sytuacji ze strony kogoś z grupy dalszych bądź bliższych znajomych. Oznacza to, że pracownicy i pracowniczki uczelni, których główną rolą jest wspieranie studentów i studentek w procesie dydaktycznym, i którzy pozostają ze studentami i studentkami w zależności zawodowej, są sprawcami/sprawczyniami molestowania podobnie często jak osoby, z którymi tej zależności nie ma, bez względu na to, czy ofiarą była kobieta czy mężczyzna. W znakomitej większości sprawcą zachowania był mężczyzna (70%). Dwie trzecie wydarzeń, przywoływanych przez osoby badane jako najbardziej przykre, miało miejsce na terenie uczelni. Najczęściej (w 55,5%) do tego rodzaju sytuacji dochodziło w sali, w której odbywały się zajęcia. 15% wydarzeń miało miejsce w przestrzeni publicznej na terenie uczelni (w windzie, na schodach, na korytarzu), a 14% w gabinecie pracownika lub

¹⁷ $\chi^2 = 0$; $p = 0,99$.

¹⁸ $\chi^2 = 29,97$; $p < 0,01$.

¹⁹ $\chi^2 = 1,05$; $p = 0,3$.

²⁰ $\chi^2 = 88,75$; $p < 0,01$.

²¹ $\chi^2 = 54,44$; $p < 0,01$.

²² $\chi^2 = 37,98$; $p < 0,01$.

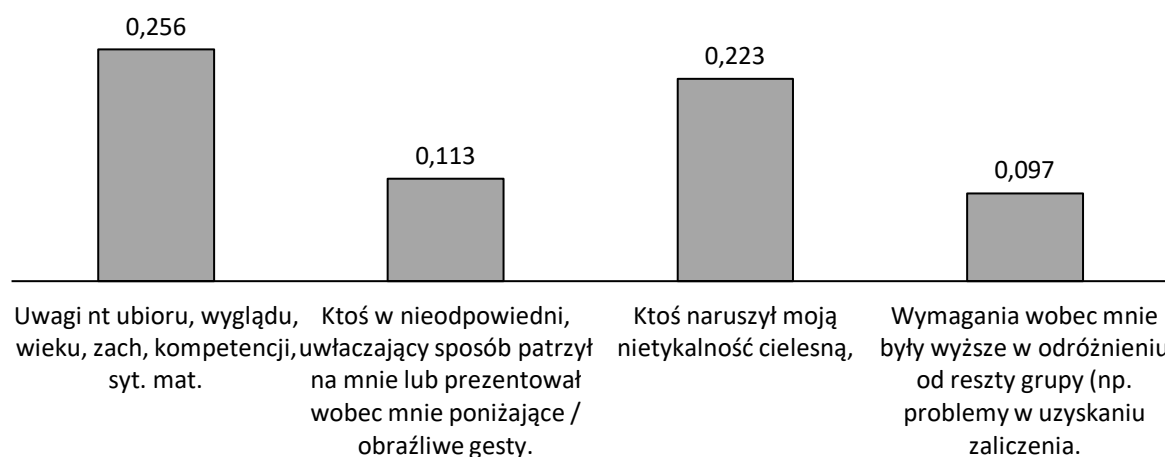
²³ $\chi^2 = 4,71$ $p = 0,03$.

pracowniczkę naukowej, czyli w przestrzeni zamkniętej, bez osób trzecich.

	Odsetek osób badanych (N = 993)	Odsetek Kobiet (N = 388)	Odsetek Mężczyzn (N = 163)
W sali, w której odbywają się zajęcia.	55,5%	57,7%	50,9%
W gabinecie pracownika naukowego.	14%	12,6%	16,9%
W windzie/na schodach/na korytarzu.	15%	14,4%	16,6%
W akademiku/w okolicach akademika.	2,7%	1,6%	5%

Tabela 2. Cztery najczęściej wskazywane miejsca na terenie uczelni, w których dochodziło do molestowania (N = 993).

Najczęściej przywoływaną przez osoby badane przesłanką, ze względu na którą doświadczali różnych form molestowania, była płeć. Mężczyźni stanowili jedynie 6,7% osób, które wskazały, że przesłanką, ze względu na którą doszło do molestowania, była płeć. Poniżej zaprezentowano cztery zachowania, które wskazywane były najczęściej jako molestowanie ze względu na płeć.

Wykres 6. Cztery najczęściej wymieniane przez studentki wydarzenia, które były związane z płcią (N = 559).

Większość osób badanych, które doświadczyły molestowania, opowiedziało komuś o danej sytuacji (63,70%). Najczęściej powiernikami byli znajomi ze studiów (76,3%) bądź ktoś spoza uczelni (36%). 13% osób badanych o nieprzyjemnej sytuacji opowiedziało innemu pracownikowi naukowemu/pracowniczce naukowej lub innemu pracownikowi/pracowniczce uczelni.

Cztery najczęściej wymieniane powody, dla których osoby nie zdecydowały się na opowiedzenie nikomu o nękanii, były następujące: Chciałam/łem mieć spokój i zapomnieć o

tym zdarzeniu (33,7%), To, co się wydarzyło, nie wydawało mi się wtedy aż tak złe, żebym musiał(a) komuś o tym mówić (32%), Nie sądziłem/am, by ktokolwiek mógł mi pomóc (20%), To zdarzyło się raz, „było minęło” (25%).

Molestowanie seksualne

W pierwszej kolejności uczestników i uczestniczki badania pytano o to, czy w przeciągu całego życia doświadczyli zachowań o charakterze molestowania seksualnego. Osobom badanym zaprezentowano listę jedenastu sytuacji z prośbą o zaznaczenie wszystkich tych, które dotknęły ich osobiście, lub których były świadkami.

	Odsetek osób badanych (N = 4284)	Kobieta (n = 2573)	Mężczyzna (n = 1711)
Ktoś obnażył się przede mną, aby mi dokuczyć lub mnie przestraszyć.	10,70%	16,20%	2,30%
Ktoś dręczył mnie dzwoniąc, wysyłając smsy, e-maile lub listy, które były nieprzyzwoite lub zawierały pogroźki.	10,90%	15,60%	4,00%
Byłem(am) zaczepiany(a) poprzez gwizdanie, sprośne komentarze albo natarczywe przyglądanie się.	32,50%	51,70%	3,60%
Poczułem(am) się nieswojo dlatego, że ktoś komentował mój wygląd (ciało) lub życie prywatne, robił seksualne aluzje.	27,30%	40,40%	7,60%
Ktoś zbliżył się do mnie bez wyraźnego powodu lub nachylił się nade mną w sposób, który odczułem(am) jako nachalny.	22,30%	33,30%	5,80%
Ktoś opowiedział mi sprośny dowcip lub rozmawiał ze mną w sposób, który uznałem(am) za formę presji seksualnej.	15,60%	23,10%	4,30%
Ktoś objął mnie lub usiłował pocałować wbrew woli.	16,80%	24,70%	4,80%
Ktoś szedł za mną, śledził mnie lub naprzykrzał się, co sprawiło, że się przestraszyłem(am).	10,10%	15,60%	1,70%

Ktoś dał mi jasno do zrozumienia, że jeśli nie zgodzę się na stosunek seksualny, to może to mieć w przyszłości negatywne konsekwencje dla mnie lub mojego rozwoju zawodowego.	1,80%	2,40%	0,90%
Ktoś pokazał mi materiały o treści pornograficznej.	6,10%	6,00%	6,30%
Doświadczyłem(am) innych form molestowania seksualnego.	6,20%	8,70%	2,30%
Nie doświadczyłem(am) żadnej z tych sytuacji.	50,40%	31,80%	78,20%

Tabela 3. Rozkład procentowy zachowań o charakterze molestowania seksualnego w przeciągu całego życia w stosunku do wszystkich przebadanych studentów i studentek (N = 4284) oraz w podziale na płeć. Pytanie wielokrotnego wyboru, procenty nie sumują się do 100.

Niemal połowa osób badanych wskazała, że w przeciągu całego życia przeżyła co najmniej jedną z wymienionych sytuacji. Wśród najczęściej wskazywanych wydarzeń znalazły się kolejno: zaczepianie poprzez gwizdanie, sprośne komentarze lub natarczywe przyglądanie się, komentarze na temat wyglądu (ciała) lub życia prywatnego lub seksualne aluzje, w wyniku których osoby badane czuły się nieswojo oraz zbliżenie bez wyraźnego powodu lub nachylenie nad daną osobą, odczuwane jako nachalne.

Z całej próby osób badanych (N = 4284) 31,2% studentów i studentek zadeklarowało, że doświadczyło przynajmniej jednego zachowania o charakterze molestowania seksualnego od momentu rozpoczęcia studiów. Co ważne jednak, w przeważającej większości były to kobiety²⁴. Z całej badanej próby tylko nieco ponad 12% mężczyzn przyznało, że takie zdarzenie miało miejsce, podczas gdy wśród kobiet odsetek ten wyniósł niemal 44%. Wskaźnik ten był w dużej mierze związany z płcią studiujących osób.

	Odsetek osób badanych (N = 4284)	Kobieta (n = 2573)	Mężczyzna (n = 1711)
Ktoś obnażył się przede mną, aby mi dokuczyć lub mnie przestraszyć.	3,1%	4,40%	1,10%
Ktoś dręczył mnie dzwoniąc, wysyłając smsy, e-maile lub listy, które były nieprzyzwoite lub zawierały pogroźki.	4,3%	6,10%	1,50%

²⁴ $\chi^2 = 484,63$; $p < 0,001$.

Byłem(am) zaczepiany(a) poprzez gwizdanie, sprośne komentarze albo natarczywe przyglądanie się.	15,4%	24,90%	1,10%
Poczułem(am) się nieswojo dlatego, że ktoś komentował mój wygląd (ciało) lub życie prywatne, robił seksualne aluzje.	13,9%	20,70%	3,80%
Ktoś zbliżył się do mnie bez wyraźnego powodu lub nachylił się nade mną w sposób, który odczułem(am) jako nachalny.	11,5%	16,90%	3,30%
Ktoś opowiedział mi sprośny dowcip lub rozmawiał ze mną w sposób, który uznałem(am) za formę presji seksualnej.	8,1%	11,70%	2,50%
Ktoś objął mnie lub usiłował pocałować wbrew woli.	7,8%	11,10%	2,90%
Ktoś szedł za mną, śledził mnie lub naprzykrzał się, co sprawiło, że się przestraszyłem(am).	4,5%	6,80%	0,90%
Ktoś dał mi jasno do zrozumienia, że jeśli nie zgodzę się na stosunek seksualny, to może to mieć w przyszłości negatywne konsekwencje dla mnie lub mojego rozwoju zawodowego.	0,8%	1%	0,50%
Ktoś pokazał mi materiały o treści pornograficznej.	1,9%	1,90%	2,00%
Doświadczyłem(am) innych form molestowania seksualnego.	2,1%	2,80%	1,10%

Tabela 4. Rozkład procentowy zachowań o charakterze molestowania seksualnego od momentu rozpoczęcia studiów w stosunku do wszystkich przebadanych studentów i studentek (N = 4284) oraz w podziale na płeć. Pytanie wielokrotnego wyboru, procenty nie sumują się do 100.

To kobiety istotnie częściej niż mężczyźni deklarowały, że zdarzyło im się, iż od momentu rozpoczęcia studiów na danej uczelni ktoś się przed nimi obnażył po to, by im dokuczyć²⁵, były dręczone poprzez telefony, smsy lub maile²⁶, ktoś próbował je objąć lub pocałować wbrew ich woli²⁷. Podobnie rzecz miała się z opowiadaniem sprośnych dowcipów lub rozmowami odbieranymi jako forma presji seksualnej²⁸, doświadczeniami polegającymi na

²⁵ $\chi^2 = 37,65$; $p < 0,001$.

²⁶ $\chi^2 = 55,03$; $p < 0,001$.

²⁷ $\chi^2 = 94,79$; $p < 0,001$.

²⁸ $\chi^2 = 118,08$, $p < 0,001$.

tym, że ktoś szedł za osobą badaną, śledził ją lub naprzykrzał się²⁹, a także z innymi formami molestowania seksualnego³⁰. Największą różnicę w częstotliwości występowania danych zachowań w zależności od płci ofiary zaobserwowano w przypadku zaczepek poprzez gwizdanie, sprosne komentarze, przyglądanie się³¹, komentarzy dotyczących wyglądu lub aluzji seksualnych³² i niechcianego nachylenia się/zbliżenia³³.

Analizy wskazują, że gdy ofiarami molestowania seksualnego były kobiety, w niemal 96% przypadków do wydarzeń tego typu dochodziło za sprawą mężczyzn. najczęściej (60,7%) sprawcami/sprawczyniami były osoby spoza uczelni, w drugiej kolejności koledzy/koleżanki ze studiów (22,7%), zaś w trzeciej kolejności ogólnie pracownicy naukowcy i pracowniczki naukowe (prawie 15,6%), w tym nauczyciele/nauczycielki i promotorzy/promotorki. zadano także pytanie o to, kim konkretnie był sprawca/sprawczyni opisywanego przez nie zdarzenia. Co ważne, 162 uczestniczki badania (14,4%) zadeklarowały, że najbardziej przykre doświadczenie molestowania seksualnego spotkało je konkretnie ze strony nauczyciela/nauczycielki lub promotora/promotorki³⁴. Nauczyciele/nauczycielki oraz promotorzy/promotorki byli zatem trzecią, co do częstości, grupą sprawców – znalazłszy się na tym miejscu po osobach obcych (50,3%) oraz osobach znajomych, z grupy przyjaciół (21,4%). Kiedy mowa o najczęściej wymienianych wydarzeniach, do których doszło za sprawą nauczyciela/nauczycielki lub promotora/promotorki, tu analizy pokazują, że były to kolejno: komentarze dotyczące wyglądu, ciała, życia prywatnego, w wyniku których uczestniczki badania czuły się nieswojo (28,2%, 46 osób); zbliżenia bez wyraźnego powodu lub nachylenie odczuwane jako nachalne (27%, 44 osoby); oraz sprosne dowcipy lub taki sposób rozmowy, które odbierany był przez badane jako forma presji seksualnej (18,4%, 30 osób).

Wyniki badania pokazują, że 27,6% przypadków wybranego zdarzenia o charakterze molestowania seksualnego (310 kobiet) miało miejsce w przestrzeni uczelnianej, z czego niemal 42% (130 kobiet) w sali, w której odbywają się zajęcia, zaś prawie 19% (59 kobiet) w windzie/na schodach/na korytarzu. Co ciekawe, jeśli do zdarzenia doszło w sali wykładowej, to sprawcą/sprawczynią zazwyczaj był/a pracownik naukowy lub pracowniczka naukowa

²⁹ $\chi^2 = 85,80$; $p < 0,001$.

³⁰ $\chi^2 = 14,58$; $p < 0,001$.

³¹ $\chi^2 = 445,817$ $p < 0,001$.

³² $\chi^2 = 244,061$ $p < 0,001$.

³³ $\chi^2 = 188,97$ $p < 0,001$.

³⁴ W ankiecie zadawano pytanie ogólne o pracownika naukowego i szczegółowe o promotora.

(71,5%, 93 kobiety), zaś jeśli na uczelnianym korytarzu, wówczas kolega/koleżanka ze studiów (77,6%, 45 kobiet).

Doświadczenie wybranego przykładu molestowania seksualnego miało bezpośredni wpływ na ich studia zdaniem 18% kobiet. Wskaźnik ten wzrastał do 31,3% wśród tych osób, które doświadczyły molestowania seksualnego na terenie uczelni. Innymi słowy, jeśli do molestowania doszło w przestrzeni uczelnianej, uczestniczki badania istotnie częściej deklarowały, że opisywana sytuacja miała negatywny wpływ na przebieg ich studiów³⁵. Podobnie rzecz miała się w przypadku osób, które poczuły się zagrożone w momencie całego zajęcia³⁶. Warto także zaznaczyć, że jeśli sprawcą sytuacji był pracownik naukowy/pracowniczka naukowa, 47,4% kobiet (83 osoby) mających takie doświadczenia wskazało, że zdarzenie miało co najmniej jedno negatywne następstwo dla toku ich studiów. Innymi słowy, te kobiety, u których sprawcą najbardziej przykrego zdarzenia o charakterze molestowania seksualnego był pracownik naukowy/pracowniczka naukowa, były również istotnie bardziej skłonne wskazywać, że miało to negatywny wpływ na ich studia³⁷.

Wyniki analiz pokazują, że wśród badanych kobiet, ogólnie 61,5% zdecydowało się powiedzieć komuś o zajściu. Wskaźnik ten spadał jednak do 55,8% w przypadku kobiet (173 z 310 kobiet), które doświadczyły opisywanego zdarzenia na terenie uczelni. To oznacza, że kobiety, które opisywały sytuację o charakterze molestowania seksualnego, do której doszło w przestrzeni uczelnianej, były istotnie mniej skłonne informować o niej innych w porównaniu do tych, które mówiły o zdarzeniu poza uczelnią³⁸.

Wśród najczęściej wymienianych powierników znaleźli się koledzy i koleżanki ze studiów (niemal 61%) oraz osoby spoza uczelni (69,4%). Warto zauważyć, że tylko 4,3% (30) kobiet odpowiadających na to pytanie zdecydowało się powiedzieć o zdarzeniu pracownikowi naukowemu lub pracowniczce naukowej³⁹, zaś wyłącznie 1,6% (11 kobiet) innemu pracownikowi/pracowniczce uczelni. Co ciekawe, osoby, które w danej sytuacji poczuły się w jakimś stopniu zagrożone, były mniej skłonne informować o zajściu innych⁴⁰. Ponadto,

³⁵ $r = 0,18$; $p < 0,001$.

³⁶ $r = 0,19$, $p < 0,001$.

³⁷ $r = 0,27$; $p < 0,001$.

³⁸ $\chi^2 = 6,63$; $p < 0,05$.

³⁹ 3 osoby poinformowały rektora lub prorektora, 4 dziekana lub prodziekana, 6 dyrektora instytutu/kierownika katedry, 18 wykładowcę, 11 osobę prowadzącą ćwiczenia, zaś 4 opiekuna roku. Pytanie wielokrotnego wyboru.

⁴⁰ $r = -0,13$; $p < 0,001$.

podzielenie się informacją o zdarzeniu było w nieznacznym, ale istotnym stopniu ujemnie związane z wystąpieniem niechcianych konsekwencji – tzn. te kobiety, które zgłosiły komuś całą sytuację, były nieco mniej skłonne deklorować, że miała ona negatywny wpływ na ich późniejsze funkcjonowanie⁴¹.

Kobiety zapytane o to, dlaczego nie zdecydowały się powiedzieć nikomu o zajściu, najczęściej wskazywały takie powody, jak: to, co się wydarzyło, nie wydawało mi się wtedy aż tak złe, żeby komuś o tym mówić (40,2%); chciałam mieć spokój i zapomnieć o tym zdarzeniu (25,8%), a także to zdarzyło się raz, „było, minęło” (21,7%). Bardzo rzadko powodem niezgłaszania był strach przed daną osobą (25 osób, 5,8%), a także obawa przed narażeniem relacji ze sprawcą (25 osób, 5,7%). Co ważne jednak, nie znaleziono istotnych różnic w zgłaszaniu zajścia w zależności od tego, kto był sprawcą – kobiety były równie skłonne informować innych o zdarzeniu niezależnie od tego, czy było one spowodowane przez kolegę lub koleżankę, pracownika/pracownicę uczelni czy osobę spoza uczelni.

IV. Poczucie bezpieczeństwa

Przeprowadzone analizy pokazują, że doświadczenie molestowania i molestowania seksualnego od momentu rozpoczęcia studiów istotnie wpływa na poczucie bezpieczeństwa na uczelniach. Studenci i studentki oraz doktoranci i doktorantki, w których życiu doszło do takiego zdarzenia, czują się w przestrzeniach uczelnianych znacząco mniej bezpiecznie. Te rezultaty niosą ze sobą co najmniej dwie ważne konsekwencje. Po pierwsze, badania z obszaru psychologii edukacji pokazują, że uczniowie, którzy nie czują się bezpiecznie w swojej szkole, osiągają również gorsze wyniki w nauce⁴². Molestowanie, molestowanie seksualne mogą zatem przekładać się na gorsze osiągnięcia naukowe wśród tych studentów i studentek, którzy ich doświadczyli, bowiem powodują, że ci czują się w przestrzeni uczelnianej mniej bezpiecznie niż osoby, które nie miały takich doświadczeń. Po drugie zaś, obniżone poczucie bezpieczeństwa może wpływać na funkcjonowanie psychiczno-społeczne tych osób, które doświadczyły molestowania lub przemocy seksualnej. Z jednej strony, badania pokazują, że kobiety, które obawiają się różnego rodzaju przemocy seksualnej, zaczynają unikać miejsc, w

⁴¹ $r = 0,10$; $p < 0,001$.

⁴² Laco, J. (2013). Too Scared to Learn? The Academic Consequences of Feeling Unsafe at School. Working Paper# 02-13. *Institute for Education and Social Policy*.

których mogą mieć takie doświadczenia, co w dłuższej perspektywie sprawia, że zaczynają czuć się mniej „upoważnione” do bywania w niektórych przestrzeniach, zaś „lepiej widziane” w innych⁴³. Pojawianie się w tych pierwszych może bowiem oznaczać narażanie się na niebezpieczeństwo. Co ważne, to zjawisko w przypadku kobiet związane jest nie tylko z najbardziej ekstremalnymi formami przemocy, ale także z takimi zdarzeniami, jak słowne molestowanie seksualne⁴⁴. Ponieważ z analiz wynika, że to przede wszystkim kobiety są ofiarami molestowania seksualnego oraz przemocy seksualnej, fakt, że jako ofiary czują się także mniej bezpiecznie w przestrzeni uczelnianej jest szczególnie niepokojący, bowiem w dłuższej perspektywie może skutkować tym, że kobiety te będą unikały pojawiania się na uczelni. Z drugiej zaś strony, badania wskazują też, że uczniowie, którzy czują się niepewnie, niebezpiecznie w szkole, mają także obniżony uogólniony poziom satysfakcji z życia⁴⁵. To oznacza, że ofiary molestowania seksualnego i przemocy seksualnej na uczelniach, przez to, że czują się mniej bezpiecznie w przestrzeniach uczelnianych, mogą również być mniej zadowolone z życia w porównaniu do tych współstudiujących, którzy nie mieli takich doświadczeń.

Warto też zaznaczyć, że ogólne poczucie bezpieczeństwa na uczelni było związane także z tym, czy w sytuacji molestowania seksualnego lub przemocy seksualnej ofiara poczuła się zagrożona. Osoby czujące się niebezpiecznie w danym momencie były także bardziej skłonne deklorować, że generalnie czują się mniej bezpiecznie na uczelni. Zaobserwowano również efekt pozytywny, który w znacznym stopniu osłabiał poczucie zagrożenia. Osoby, które zdecydowały się powiedzieć komuś o sytuacji, która je spotkała, miały istotnie wyższe poczucie bezpieczeństwa od tych osób, które zachowały to dla siebie. Wydaje się zatem, że ważne jest nie tylko to, by zmniejszać liczbę takich incydentów, ale także to, by tworzyć taką kulturę organizacyjną, która nawet wówczas, gdy dochodzi do tego typu zdarzenia, sprawi, że ofiary nie będą czuły się zagrożone. Uwzględniając wyniki badania, że samo informowanie o zajściu innych może częściowo niwelować późniejsze poczucia zagrożenia wydaje się uzasadnione, aby stworzyć instytucję doradców studenckich, którzy mogliby, w nieformalny sposób – najlepiej w postaci rozmowy – oferować wsparcie potencjalnym ofiarom.

⁴³ Pain, R. H. (1997). Social geographies of women's fear of crime. *Transactions of the Institute of British geographers*, 231-244.

⁴⁴ Gardner, C. B. (1990). Safe conduct: Women, crime, and self in public places. *Social problems*, 37(3), 311-328.

⁴⁵ Valois, R. F., Zullig, K. J., Huebner, E. S., & Drane, J. W. (2001). Relationship between life satisfaction and violent behaviors among adolescents. *American Journal of Health Behavior*, 25(4), 353-366.

V. Zalecenia

1. Wzmocnienie ochrony prawnej przed molestowaniem

Przepisy polskiego prawa nie gwarantują pełnej ochrony przed molestowaniem, molestowaniem seksualnym i przestępstwami seksualnymi. W obszarze dostępu do szkolnictwa wyższego ochrona ta ogranicza się jedynie do przesłanek rasy, narodowości i pochodzenia etnicznego. Tymczasem przeprowadzone badania potwierdzają, że w ocenie ofiar, do molestowania dochodziło najczęściej ze względu na ich płeć lub orientację seksualną. Nowelizacji wymaga zatem przede wszystkim ustawa o równym traktowaniu. Wzmocnić należy również ochronę w innych obszarach życia społecznego, takich jak edukacja, czy dostęp do dóbr i usług. Warto także rozważyć nowelizację Kodeksu karnego w zakresie ścigania przestępstw, które mogą stanowić przejawy molestowania, popełnianych z pobudek dyskryminacyjnych.

Zalecenia:

- Nowelizacja ustawy o równym traktowaniu w celu wprowadzenia kompleksowego zakazu dyskryminacji – w tym molestowania i molestowania seksualnego – we wszystkich obszarach i sektorach, w tym edukacji i dostępu do szkolnictwa wyższego, oraz wyraźnego umożliwienia dochodzenia na podstawie ustawy oprócz odszkodowania także zadośćuczynienia za doznaną krzywdę.
- Nowelizacja ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym poprzez wprowadzenie obowiązku przyjmowania na uczelniach tzw. standardów antydyskryminacyjnych, tj. opisu wartości etycznych, którymi powinni kierować się zarówno pracownicy i pracowniczki uczelni oraz studenci i studentki w zakresie równego traktowania, jak i kompleksowych procedur związanych z przeciwdziałaniem i reagowaniem na przejawy dyskryminacji.
- Rozważenie objęcia ściganiem z urzędu, jako przestępstwa motywowane uprzedzeniami, przestępstw naruszenia nietykalności cielesnej, znieważenia, w tym publicznego, poszczególniej osoby, stosowania przemocy lub groźby bezprawnej z powodu niepełnosprawności, wieku, orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej pokrzywdzonego.

2. Rozpowszechnienie wiedzy o zjawiskach molestowania, molestowania seksualnego i przestępstw seksualnych oraz ich konsekwencjach – ze szczególnym uwzględnieniem studentów i studentek uczelni wyższych

Wyniki badania wskazują na niedostateczną wiedzę na temat zjawiska molestowania, molestowania seksualnego oraz przestępstw seksualnych, w szczególności wśród potencjalnych ofiar. Konieczne jest zatem podjęcie działań w celu podniesienia wiedzy na ten temat, a w konsekwencji wzmocnienie działań prewencyjnych oraz poprawienie ich efektywności.

Zalecenia:

- Likwidacja stereotypów związanych z płcią, które mogą utrzymywać postawy przyzwalające na molestowanie i przemoc seksualną.
- Wdrożenie rzetelnej edukacji antydyskryminacyjnej na wszystkich etapach kształcenia w ramach edukacji formalnej w oparciu o podstawę programową uwzględniającą współczesną wiedzę w tym obszarze oraz zalecenia krajowych i międzynarodowych organów ochrony praw człowieka.
- Uwzględnienie problematyki dyskryminacji – w tym molestowania, molestowania ze względu na płeć i przestępstw seksualnych – oraz sposobów reagowania na jej przejawy w programach kształcenia kadry pedagogicznej i szkoleń pracowników naukowych uczelni wyższych.
- Stworzenie kompleksowego programu podniesienia wiedzy społeczeństwa na temat molestowania, molestowania ze względu na płeć i przestępstw seksualnych i sposobów reagowania na nie, np. poprzez szeroko zakrojone kampanie informacyjne.
- Prowadzenie dalszych badań w tematyce molestowania i przestępstw seksualnych oraz upowszechnianie ich wyników.

3. Zwiększenie wiedzy o środkach ochrony prawnej przed molestowaniem i przemocą seksualną oraz podmiotach udzielających wsparcia osobom doświadczającym molestowania lub przemocy seksualnej – ze szczególnym uwzględnieniem studentów i studentek uczelni wyższych

Z przeprowadzonych badań wynika, że studenci i studentki mają ograniczoną wiedzę na temat instytucji i podmiotów świadczących pomoc osobom doświadczającym molestowania i przemocy seksualnej. Co trzeci badany nie zna rzecznika praw studenta, a ponad 40% osób wskazało, że samorząd studencki jest im znany, ale nie skorzystają z jego pomocy, nawet jeśli będą jej potrzebować. Konieczne jest także zwiększenie zaufania do takich podmiotów. Niezbędne jest również podjęcie odpowiednich kroków w celu rozpowszechnienia informacji o dostępnych środkach ochrony prawnej przed molestowaniem, molestowaniem seksualnym i przemocą seksualną.

Zalecenia:

- Wdrożenie standardów antydyskryminacyjnych na uczelniach wyższych oraz rozpowszechnienie wiedzy na ich temat wśród studentów i studentek w celu zwiększenia poczucia bezpieczeństwa i zaufania do instytucji udzielających wsparcia na terenie uczelni.
- Rozpropagowanie wiedzy o możliwościach uzyskania wsparcia od instytucji działających na terenie uczelni wyższych, takich jak rzecznika praw studenta i samorząd studencki, przykładowo poprzez przeprowadzenie kampanii informacyjnych z wykorzystaniem technologii i środków komunikacji popularnych wśród konkretnej grupy wiekowej.
- Podniesienie poziomu świadomości na temat tego, jak ważne jest zgłaszanie poszczególnych przypadków molestowania i przemocy seksualnej.
- Przeprowadzenie analogicznych badań na poszczególnych uczelniach, które stanowiłyby podstawę do diagnozy skali zjawiska w danym środowisku akademickim.

4. Wsparcie studentów i studentek znajdujących się w szczególnej sytuacji, szczególnie narażonych na molestowanie, molestowanie seksualne i przestępstwa seksualne

Badani i badane wskazywali na niedostateczną uwagę poświęcaną potrzebom osób znajdujących się w szczególnej sytuacji, takich jak studenci i studentki z niepełnosprawnościami, studenci i studentki narodowości innej niż polska, czy też studenci i studentki nieheteroseksualne. Tymczasem uczelnie wyższe powinny być w szczególny sposób zobowiązane do stwarzania równego dostępu do edukacji dla wszystkich studentów i studentek, a także promowania zasady niedyskryminacji.

Zalecenia:

- Stworzenie kompleksowych programów darmowego wsparcia – psychologicznego, prawnego, organizacyjnego – na uczelniach wyższych skierowanych do studentów i studentek poszukujących wsparcia w związku ze szczególną sytuacją życiową/osobistą.
- Zapewnienie darmowego wsparcia – psychologicznego, prawnego, organizacyjnego – na uczelniach wyższych dla osób doświadczających molestowania i przemocy seksualnej.
- Stworzenie instytucji doradców studenckich, którzy mogliby, w nieformalny sposób (np. w postaci rozmowy), oferować wsparcie osobom doświadczającym molestowania lub przemocy seksualnej na uczelni.
- Szkolenia antydyskryminacyjne wśród studentów, studentek i pracowników uczelni, uwzględniające rozpoznawanie dyskryminacji (w tym molestowania, molestowania seksualnego i przestępstw seksualnych) i reagowanie na nią.
- Stworzenie i respektowanie procedur antydyskryminacyjnych na uczelniach wyższych, zapewniających prosty tryb zgłaszania nadużyć umożliwiającą zachowanie w tajemnicy danych osobowych osoby zgłaszającej, jasny i przejrzysty proces rozpatrywania sprawy, informowanie osób zainteresowanych o przebiegu procesu, informowanie całej społeczności uczelnianej o wynikach postępowań, a także rzetelne wyciągnięcie konsekwencji wobec osób odpowiedzialnych za działania dyskryminujące.
- Współpraca z ekspertami zewnętrznymi (np. organizacjami pozarządowymi) zajmującymi się wsparciem dla osób doświadczających molestowania lub przemocy seksualnej.

Pełna wersja raportu „Doświadczenie molestowania wśród studentek i studentów”
dostępna jest na stronie www.rpo.gov.pl

